ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐՅԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՌ ԿՈՒՅՍՆ

Ո՜հ, մինչև ց՚ե՞րբ, ըսե՛, ո՜կույս, հոգիս ըլլա գեղույդ գերի,
Եվ մինչև ց՚ե՞րբ թրթռան աղիք ցաված սրտիս և քնարի,
Լոկ համբուրիկ մ՛ուզեցի քաղել այտեդ մեկ թարմ վարդ,
Ճառագայթ մը խնդրեցի աչերեդ երկնազվարթ,
Զըլացար դու անգո՜ւթ, վարդ մը դժգույն ճակտիս,
Եվ ճառագայթ մ՛այն անդունդին խոր սրտիս․
Ոչ, ես չ՚եմ կրնար ապրիլ զուրկ գրկեդ,
Ծիծառնիկն ապրի դուրս բույնեն գեթ․
Տրտմալար քնարս զարնեմ ջախջախ,
Գոցեմ սիրտըս սիրաբախ․․․
Մնայք բարով, կո՜ւյս և քնա՜ր,
Կույսին տեղ լա՜ց, քա՜ր,
Ճակատս նըսեմ
Հանգչեցնեմ
Մաշող
Հող։

ԱՌ ՄԱՅԻՍ

Ծաղիկներու մայրի՜կ դու կույս՝
Ով իմ Մայի՜ս ծաղկահանդերձ,
Սա երփներանգ ծաղկոքդ հանդերձ
Է՞ր չը բերիր Ծաղիկն հոգվույս։

Ո՜հ, միթե կա՞ այլ զըվարթուն
Մայիս հոգվո Ծաղիկներու․
- Նա փողփողե վերև գլխու,-
Մի դալկահար Մայիս անհուն։

1871

Գարնանային կենացս մեջ
Սիրո ծաղկունք մինչ փըթթեին՝

Սիրտըս վառված սիրովն անշեջ
Առաքինվույն և գեղեցկին,

Մահագուշակ խորշակն անդեն
Հասավ տիրեց սրտիս բոլոր,
Թառամեցան ծաղկունք ամեն
Ծըլած փթթած սրտիս մեջ նոր։

Այն, որ տըրվավ երկրիս գարուն,
Ծաղկունք, մարգերն ալ զարդ նորին
Եվ մարդկային վեհ սրտերուն
Ուսույց սիրել գեղն ու բարին,

Ինչո՞ւ արդյոք խորշակահար
Կ՚ընե ծաղկունք դեռափըթիթ,
Ինչո՞ւ արդյոք Նա սիրահար
Սըրտերն զեղու արտասվոք միշտ։

Ահա կիջնեմ, ո՜հ, ես այժմեն
Առջևս բացված գերեզման խոր,
Բայց սա տըխուր տեսարանեն
Ի՜նչ կա արդյոք հաճույք մ՚Անոր։

1864

ԴՐԺԵԼ

Փունջ մը կնճիռ, բույլ մը կայծակ,
Դըժոխք մ՚անեծք խոցեց հոգյակս։

Ես ուզեցի պաշտել ըզնե,
Սիրել ժըպիտքն՝ փըթի՜թք անհուն,
Սիրել աստղերն սև աչերուն
Եվ այն խոկումն, որ մըթագնե
Պայծառ ճակատը՝ այն ամպըն է
Որ կ՚ըշպարե դեմքը լուսնույն։

Գիշեր մը սուգ, անդունդ մ՚հառաչ՝
Հուզեց ներա հոգին ու լանջ։

Ես ուզեցի միշտ քովն ըլլալ,

Մըտիկ ընել թնդյուն սրտին,
Շնչել, խմել ներա հոգին,
Եվ շոշափել լոկ ձյունափայլ
Ծոծորակին վըրա ծալ–ծալ
Թափող վարսից ալյակք ծըփին:

Օվկեան մը տրտունջ լսեցի,
«Զիս կը նեղե՛ս - հըծծեց ինծի:

Ես ուզեցի քընար մ՚ըլլալ
Ներա ձեռքին տակ հնացող,
Ներա հոգվույն խորն հիացող
Թեթն պատկեր մ՚ըլլալ շարժյալ,
Մոռնալ զիս, լոկ ըզնե՛ խոկալ,
Կ՛վառե երազ մ՚որուն մեկ շող:

Ամպրոպ մը սաստ ցընցեց հոգիս,
Գոչեց. — սիրել չե՛ս կրնար զիս»:

Ի զո՛ւր սիրտըս մըխաց առջին՝
Խնկարկելու սիրտն անապատ,
Ցուցի իրեն ճակատս գունատ,
Կուրծըս գոզած՝ մառն իմ աչքին,
Ի զո՛ւր շուրթերս դողդոջեցին,
Զինքը սիրելս հըծծեցին յայտ:

Նե հեռացավ ինձմե, ըսավ.
— Բա՛վ սիրեցի քեզ, մնաս բարյա՛վ»:

Որոտացին խոկմանցս ամպեր,
Կայծակնահար ըրին հոգիս,
Մոխիր դարձան երազներս յ՛իս,
Ճակատագիրս խնծղաց ի վեր,
Խորշ մը կար որ զ՛իս չէր ծաղրեր,
Այն՝ լուռ փոսն էր գերեզմանիս․․․

Փունջ մը կնճիռ, բույլ մը կայծակ,
Դժոխք մ՚անեծք խոցեց հոգյակս:

1871

ԵՐԳ ՄԱՐՏԻՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

Արի՛ք որդի՛ք Արարատյան,
Նըսեմ ճակատք ցայտե՛ն թող շանթ,
Դողդոջ ձեռաց մեչ սուր ցոլա՛ն,
Արդար վրիժուց ժամն հասավ արդ,
Փշրի՛ Պարսկին անդուլ կացին,
Հայք բա՛վ լացին.
Մեռնի՛նք Մասյաց շուքերուն տակ,
Հավերժ կանգնե՛նք հաղթանակ.
Օ՛ն, ազա՛տ ըլլանք
Եվ Հայաստան մեր,
Թող տա՛ն արձագանք
Մասիք անվեհեր.
Մեռնի՛նք յ՚Արտազ՝ Տղմուտի մոտ,
Ուսկից ծագի մեզ առավոտ։
Մեր սուսերց փայլեն
Սասանին Սասանք,
Մեր ամեն քայլեն
Ծագի հաղթանակ։

1869

Ջ՚ՆԵ ՊԱՇՏԵՄ

Ճառագայթի ու վարդի
Փթթումներով վեհապանծ՝
Ես չը սիրեմ սա դեմքը
Սիրո ժպտով մը օծած։

Ես չը սիրեմ, երբ կույսի մ՚
Աչերը զ՚իս բուրվառեն՝
Ջերթ հուր ամպոց զույգ մը հյուս
Յոնիցը տակ մեղմորեն։

Գիսաստղի պես հերարձակ՝
Ես չը սիրեմ սա վըճիտ
Կույսն, ոյր դեմքեն կը փթթին
Լուսնի դալուկն ու ժըպիտ։

Ես չը սիրեմ՝ հանդիպիմ
Երբ կույսի մը հեզանազ,
Որ եղեմ մը կը բուրե,
Կ՛վառե երկինք մը երազ:

Ես չը սիրեմ սա կապույտ
Զույգ մ՛երկիններն զինովցած,
Ոյր մեկուն մեջ պաշտի նա,
Եվ մյուսին մեջ ալ Աստված:

Ես չը սիրեմ սա օտար
Ժըպիտները հուսաշող,
Որք ծաղիկներ են սուտ սոսկ
Սրտի անդունդը ծածկող:

Ես կը պաշտեմ զ՛իմ Պ…
Ինձ կը բավե իր սրտին
Մեկ ճառագայթը միայն,
Եվ մեկ վարդն իր ժըպիտին:

Թեև սև աչքն հեղեղեն
Անթիվ աստեղց միշտ բույլեր՝
Իր սև հոնից շուքին տակ՝
Զ՚որս ութ օրն է Նա գըծեր:

Լուսինը ո՛չ ներա վարդն,
Եվ ոչ ալ վարդը ունի
Ճառագայթումը ներա,
Ճառագայթո՛ւմ սիրողի:

Ես դողդողամ իր վըրա,
Նե իմ վըրա գորովի,
Իսկ թե մոռնա՛յ զ՚իս օր մը…
Ա՛հ, այն օրը քա՛ր կտրի…:

1871

ԶՂՋՈՒՄ

(Օր Մը Վերջը)

Երեկ երբ պաղ քրտանց մեջ
Սև մըրափ մը կ՚առնեի,
Եվ թոշնած զույգ մը վարդեր
Այտերուս վրա կ՚այրեին,
Անշուշտ ճակտիս վրա մահու
Դալկություն մը կը պլպլար,
Եվ մահու թռիչ մ՚ունեի,
Լըսեցի մորս հեծեծում…
Բացի աչերըս խոնջած,
Մորըս արտոսրը տեսի՜…
Ո՜հ, ճշմարիտ գորովի
Մարգարիտներ սուտ ու կեղծ…:
Մայրըս անհո՜ւն ցավ մ՚ուներ,
Այն սև ցավը ե՜ս էի…
Ա՜հ, գըլուխըս փոթորկեց…
Այս սև հեղեղն տըվի դուրս…
Ո՜հ, ներե՜ ինձ, Աստված իմ,
Մորըս արտոսրը տեսի…:

1871

ԹՐՔՈՒՀԻՆ

Երեկո է, բոցավառ է հորիզոն.
Կառք մը կ՛անցնի դազաղի պես համրընթաց,
Գեղուհի մը ընկողմանած տրոփե հոն,
Վերջալույսի աղջի՞կ մ՛է սա, ո՛վ Աստված.
Եթե նայի՛,
Կ՛ըսես. - «Հի՛մա կը մարի»:

Մեղրամոմե անդրիանդի մ՛է հանգույն.
Ի՜նչ դալկահար... կարծես հաջաղը վառե
Պատան մ՛է նուրբ ներա վարդիցը դժգույն.
Աստված ըզնե զույգ մ՛աչերովն կը վառե.
Եթե ժպտի՛,
Կ՛ըսես. - «Ո՜հ, հի՛մա կանցնի»:

Նայիլ կուզե, բայց ա՛վելի կը նըվաղի,
Սիրտը խունկի պես կը մըխա՜ սիրավառ,
Նե շողերու, բույրերու է թագուհի,
Խոնջ թիթեռնիկ մ՛որ կը խնդրե ծաղկե թառ.

Եթե շարժի՛,
Կըսես. - «Հի՛մա կը թըռչի»:

Լանջն է հուզյալ Օվկեանի մը նըման.
Կուզե սիրե՛լ... համբույրի մ՛հետ նըվաղիլ,
Մաշիլ, խամրիլ, խոնջած ընկնիլ գերեզման,
Քամել սիրո կրակե բաժկին հուսկ կաթիլ.
Եթե շիկնի՛,
Կըսես. - «Հի՛մա կը բոընկի»:

Սրտի մեղո՛ւ, ինչպես կոչեց Լամարթին,
Որուն ծըծած ծաղիկը՝ սիրտ, մեղրն է սեր
Ես կոչեմ զնե կո՛ւյս, որուն սիրտն է երկին
Անհուն սիրո, որ հորիզոն չ՛ունի դեռ.
Եթե խոսի՛,
Կըսես. - «Հի՛մա կը հատնի»:

Նե կը վառի, մի՛շտ կը վառի, չը հատնիր
Տընանկ կընոջ տաճարն վառած ճրագին պես,
Աստղերու նման գիշեր սիրե փողփողի՛լ.
Կրակ մ՛է փրթած կողեն սիրո բոցագես...
Թե իսկ մեռնի՛,
Կըսես. - «Հի՛մա կը ծընի»:

1871

ՀԱՅՈՒՀԻՆ

Աշնան մեջ էր, երեկո մը
Վերադարձիս յՅուսկյուտար,
Օդը պարզ էր, հողմը մեղմիկ,
Ծովուն ջրերն ալ հանդարտիկ:

Շոգենավին սարավանդը
Նըստած անկյուն մ՛առանձնակի՝
Ուշադրությամբ ես նույն օրվան
Լըրագիրները կարդայի:

Մեկ մ՛ալ հանկարծ սանդուխեն
Վեր ելնելու ոտնաձայն մը
Շըփոթեց զ՛իս և աչերս
Դարձուցի դեպ յայն կողմը:

Հայունի մ՛ էր վեր ելնողն,
Բարձրահասակ և գեղադեմ.
Անցավ մոտես նե սիգաճեմ,
Նստավ անկյուն մ՛ինձ դեմ առ դեմ:

Ո՜հ, կարծես թե նե երկնային
Զըվարթուն մ՛էր վար իջած՝
Լույս սփռելու, սեր բուրելու,
Խըռովելու սրտերն այրած:

Այլ չըգիտեմ թե ինչո՞ւ
Կրկին աչերըս հառած՝
Իմ թերթիկիս վըրա միշտ՝
Միրտս էր ամբողջ խըռոված:

Մինչև մեկ մ՛ալ նավաստին
Խռպոտ ձայնով մը գալով մոտ,
Ըսավ. «Հասանք յՑուսկյուտար,
Ալ ի՞նչ նստեր ես հող»:

Վեր վերցուցի աչերըս,
Ոչ ոք տեսի մեջ նավին.
Մինակ էինք երկուքնիս,
Մեկ մ՛ես, մեկ մ՛ալ… նավաստին:

ՀԵԾԵԾՄՈՒՆՔ Ի ԳԵՐԵԶՄԱՆՆ ԱՄԵՆԱՍԻՐԵԼՎՈ ՎԱՐԴԱՆ ԼՈՒԹՖՑԱՆԻ

Ո՜հ, երկնքի ժապավեններ՝
Ճառագայթնե՜ր՝ միացուցած
Էին սրտերը մեր միմյանց՝
Մեր սրտերը սիրանըվեր:

Նոքա միմյանցս համար քանի՜
Էին անհո՜ւն բաց մատյաններ,
Հոն ամեն բառ խորքը մը ուներ
Իր ներքնը սիրո, ցավի:

Ո՜հ, կը հիշե՞ս, Չամլըճայի
Սարը նստած լո՜ւռ մըխայինք,
Ուր շուք տային մեզի նոճիք՝
Սև հովանոցք վշտահարի:

ԸՍթամպոլի կապույտ գոտվույն՝
Վոսփորի ծուփը դիտեինք,
Ոսկից և մերթ զանամպ երկինք.—
Ո՛, ախորժնե՛ր լուռ մեր հոգվույն:

Այն հյուսկեններըն երկնքին՝
Այն ամպերը ձյունաթորմի՝
Մինչ երեկո, ո՜հ, մի առ մի
Մեր նայվածքը գըրավեին:

Չէինք խոսեր, խոսքն մեր հոգվոց
Անհունությունը կը պղծեր,
Մենք զերթ երկու տժգույն բոցեր
Իրարու մեջ կ՚այրեինք սոսկ:

Մեր հոգիքը նոճիներու
Թուխ թիթեռներ էին տրտում,
Սև՛ ծըծեինք՝ սո՛ւգ անհատնում,
Նայեինք միշտ երկրես հեռու:

Անհուսությո՛ւն, զերեզմանի
Այդ սև կաթը շատ ըմպեցինք,
Քեզ հափրեցուց այդ ըմպելիք,
Եղար երկնից տըժգույն որդի:

Քու դալուկըդ զիս ցավցուց շա՜տ,
Եվ նայվածքըդ վերջին նըվաղ՝
Զ՚որ ուղղեցիր ինծի, ավա՜ղ,
Բևեռացուց յիս հիշատակդ:

Երջանի՞կ ես հող թե թըշվառ,
Զվարթնո թևով լուր մ՚ինձ ղըրկե,
Ա՜հ, այս աշխարհս միշտ տաղտուկ է…
Ցավերու մեծ մայր մ՚է աշխարհ:

Ո՜հ, եթե հող ծառի մը շուք
Կա, և նորա քով մեկ վըտակ,
Եթե կա հող սե՛ր անապակ,

Կան ազատ օդ, ազատությունք,

Ո՜հ, կը թոթվեմ ես այս աղտոտ
Ձորձն հոգվույս՝ կյանքս՝ մինչ իսկ այսօր,
Հող կը հագնիմ, հո՜ղ սըգավոր…
— Ա՜հ, ուզածներս, Վա՜րդան, կա՞ն հող…

1871

Ի ԴԻՄԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄԵՆ. ՀԱՅՐԻԿԻՆ

Ո՞վ է որ գա մեզ ճեղքած օդն, ալին,
Ճակտին վրա գոհարք, աստեղք կը փայլին.
Թագավո՞ր մ՚է Հայ, որ ցատկեց շիրմեն,—
Ո՛չ, դեմքը վառողք արցունք՝ ըսպի են.
Նա կ՚արհամարհե ծիրանի, փառքեր,
Նա սև է հագեր:

Նա մեր Հայ եղբարց արցունքն է քավեր,
Ցույց կուտա մեզի արյուն ու ավեր,
Դյուցա՞զն է մ՚է, որ դո՛ւրս թըռավ դամբանեն,
Ո՛չ, թուր չ՚է՛ ձեռքն, այլ խաչ բռներ արդեն,
Չը ցայտեր աչքեն շանթեր, այլ սե՛ր, գո՛ւթ.
Դողա անկե Քուրդ:

Նա կուգա Հայոց կարմիր մարգերեն,
Ազատեց Քրդեն հեգ Հայ գերիներն,
Խաչափայտով մը պանծացավ հաղթող,
Հնչեցուց ի Հայս ազատության փող,
Տեսե՛ք, քուրձ հագեր, կարծես ինք դիակ,
Բայց սիրտն է կըրակ:

Գա Մասյաց սարեն, նա ձախն ու աջը
Մովսեսի քընարն՝ Ղևոնդի խաչը,
Աստղի մը նայվածք, քընարի մը ձայն,
Աղյաց խորերեն կը սիրե նա Հայն.
Դեռ չը ճանչցա՞ք զ՚այն, ճակա՛տք վըշտակոծ,

Հրեշտակն է Հայոց:

Ահա կը հնչե նորա հեշտ սըրինգ,

Արձագանք կուտան Հայոց դաշտք, լերինք,
Երթանք իր շուրջը, Հայե՛ր արտալած,
Չը խաբեր, մատներ նա մեզ օտարաց,
Չը սիրեր ոսկի, փառք ու վատ մարդիկ,
Հայուն է Հայրիկ:

Գլխիկը դըրած սըգավոր սըքեմ,
Չը թափիր ճակտեն դեռ ալիք վըսեմ,
Բայց իր դիմաց վրա կանուխ են փթթած
Անցքի ու վշտի խորշոմներ միշտ թաց.
Միակ վարձք մ՚ունի՝ այն է կոչել զ՚ինք
«ԽԸՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿ»:

1869

Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄԵՆ. ՀԱՅՐԻԿԻՆ

Այն սգալի սև սև նոճյաց ետևեն
Արշալույսին շողք մեզի «Լո՛ւյս» կավետեն,
Խուսեց խավարն, փողփողե լույս արևուն
Հայոց կարմիր մարզաց սառուտ սարերուն.
Փըլատակաց մըթին խորքեն կուգա ձայն—
Հայե՛ր, Հայե՛ր, դեռ Հայաստան չ՚է՛ կործան…

Ձայն տըվողը չ՚է՛ ըստվեր,
Հուր ներշնչողք չ՚ե՛ն աստղեր,
Եղբայրության է հուր, ձայն,
Հայը սիրող Հա՛յն է այն:

Նա զիշերվան հետ ազգ խոկաց ու լացավ,
Եվ արևուն սըլաքաց հետ կրակ դարձավ,
Հողմոց թևով միշտ սըլացավ Հայկարան,
Տիգրիսի հետ թըրջեց ավերք տխրական.
Հայաստանի, եղբայրության սիրահար
«Հա՛յ» գոչելով շուրթերն եղան դալկահար:
Ավարայրի նա վարդին
Սոխակն եղավ տրտմագին,

«Վարդա՛ն» գոչեց նա, անդեն
Վասա՛կն ելավ դամբանեն:

Նա իրավո՛ւնք, ազատությո՛ւն գոչեց հար,
Փոշոտ ու խոնջ ոտքերն նետեց ուր Հայ կար,
Ուր որ Հայ կար ջերմ համբուրեց նա այն հողն,
Ուր Հայն շնչեց՝ հառաչ և հուր ղրկեց հոն.
Բոցաթըռիչ Հայե ի Հայ նա թըռավ,
Հարված, ցավ, դավ՝ սերն խեղդելու չ՚եղան բավ:
Այս հայկազնը չ՚ուներ սուր,
Այլ կուրծն ուներ Հայ, խաչ, հուր.
Կը հագներ սեր և գրգլյակ,
Նա գո՛ւթ ուներ, ո՛չ քըսակ:

Ազա՛տ սիրեց, ազա՛տ գոչեց, չը թովեց.
Հայն զ՚այն ատեց, Հայ մը ձեռքը չը թոթվեց.
Բանտ, կախաղան, աքսոր, Սիպիր և սուսեր
Չը կրցին ձայնն մարել, խեղդել իր հույսեր.
Միշտ «Հա՛յ» կանչեց, բարձն էր գլխուն Մասյաց սար.
Նա սիրտն ըրավ հայրենահուշ գոռ քընար.
Արդ հայրենյաց մեր շնչիկ՝
Հով մը կուգա անուշիկ՝
Վառ ճակատուց այցելու,
Հայուն աչերն սրբելու:

Բա՛ց են թևեր, բա՛ց են սրտեր, բա՛ց ճակատ,
Եկո՛ օգնել տըկար Հայուն ապաբախտ,
Հո՛ւր հայրենյաց, եղբայրության դու հագա՛գ,
Քընարահար Հայու մը իղձ քեզ հրեշտակ.
Վես Վոսփորին ալիք ըզքեզ բարևեն.
Ցըրվե՛ սև ձեռք՝ սև ամպ Հայոց արևեն.
Արտոսր ու քիրտդ թող փալփլին՝
Ջերթ աստղեր Հայ երկնքին,
Եվ սորվեցուր Հայուն դու
Սիրե՛լ, օգնե՛լ իրարու:

Արտասվաթոր՝ քե՛զ կը նային Հայ աչեր,
Սև շղթաներ քեզ ցույց կուտան գոռ քաջեր,
Մըշո կտրիճք՝ աղջիկք ի քեզ ապաստան
Հայն ու դամբանն, տաճարն, հյուղակն՝ Հայաստան:
Թո՛ղ փլատակաց մոխրեն հառնեն հիշատակք,
Մութ մենաստանք վերափայլե՛ն նախնի փառք…

Լո՛ւյս, լո՛ւյս տեղան ամեն տեղ,
Գիտությո՛ւն, լո՛ւյսն Հայ աստեղ,
Լո՛ւյս հյուղակին, լո՛ւյս վըհին,
Լո՛ւյս Հայ փառաց շեջ ջահին:

Ահա սրանա մեզ ապազա բոցազես,
Մեր հայրենի ավերակաց տալ լույս վես.
Հարկ չ՚են մեզի նիզակ և սուր ու վառոդ.
Իրավունքի, սիրո, լուսո ենք կարոտ.
Եղբայրությա՛ն Հայն կը հենու, ո՛չ թագի,
Բռնե ձեռքեն, որ շունչ առնե և հոգի.
Եվ ալ մոռնա հայկազն հեք
Հին հարվածներն ու խոր վերք.
Եվ սիրտք ի տրոպ որոտան
— Կյա՛ց միշտ, ՀԱՅՐԻ՛Կ ԽՐԻՄՅԱՆ»:

Սեպտեմբերի 27, 1869

Ի՛ՆՉ Կ՚ԸՍԵՆ

Ինծի կ՚ըսեն. — «Ինչո՞ւ լուռ ես»:
-«Ո՛հ, միթե բառ կամ խոսք ունի՞
Արշալույսը, որ կը բոընկի,
Ջի անհուն է այն ալ ինձ պես»:

Ինծի կ՚ըսեն. — «Միշտ տխուր ես»:
-«Ի՞նչպես չըլլամ, մեկիկ մեկիկ
Թոթափեցան գլխուս աստղիկք…
Արշալույս մը չ՚անցավ սըրտես»:

Ինծի կ՚ըսեն. — «Կրակոտ չես.
Լըճակի մը պես ես մեռած,
Դալկահար՝ դեմքդ ու հայեցված»:—
-«Ո՛հ, հատակն են իմ փրփուրներս»:

Ես ինձ կ՚ըսեմ. — «Ժամդ է հասեր,
Քու երկրորդ սև մորդ գընա գոգ,
Գերեզմա՛ն, հոն գտնես դու գոգ
Վարդեր, թրթռում, թըռիչ ու աստղեր…»:

1871

ԻՂՁՔ ԱՌ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երբոր ցողին փաղփուն շիթերն գիշերվան
Խոտի, թերթի, ծաղկի վրրա կը շողան,
Երկինքն երբոր աստղեր փալփլին գիշերը՝
Ցայտեն արցունք, կայծ իմ ցաված աչերը.

Ի՜նչ, Հայաստա՛ն, քեզ մոռնա՜լ…
Երբե՛ք, այլ սև նոճի մ՚ ըլլալ, քեզ շո՛ւք տալ:

Զ՚իս աստղազարդ երկին սփոփել չ՚է կարող,
Մասյաց սարին արտասվալից է նա քող,
Ձեր հիշատակն ինձի համար հեշտագին՝
Նըման կուսին սիրո առջի արցունքին.

Դամբա՛նք, ավե՛րք, Ձեզ մոռնա՜լ…
Երբե՛ք, այլ ուղխ մ՚ արցունք ըլլալ, Ձեզ թա՛ց տալ:

Երկաթ, շղթա, զնդան, անդունդք ու վըհեր,
Ամպրոպ ու շանթ, մահվան զանգակ ու ջահեր,
Չ՚է, չ՚են կարող պահ մը Ձեր վառ հիշատակ
Ծածկել սևի ու սոսկումի՝ վեմի տակ.

Ազա՛տ օրե՛ր, Ձեզ մոռնա՜լ…
Երբե՛ք, այլ հուր մ՚ ըլլալ և Ձեզ Հայո՛ւն տալ:

Զվարթ բնության այն կամարներն ծաղկահյուս,
Բույր, կայծ ու գեղ, նայվածք, ժըպիտ սիրուհվույս,
Անուշ հովեր, արծաթ ալիք վըտակին
Ձեր հուրն սրտես պահ մը առնել չը կրցին.

Փառա՛ց օրեր, Ձեզ մոռնա՜լ…
Երբե՛ք, պատրույգ մ՚ ըլլալ այլ Ձեզ, ու լո՛ւյս տալ:

Արշալույսին տժգույն աստղեր երբ փալփլին,
Գողտրր զեղգեղ վարդակարոտ բուլբուլին,
Բնության դաշնակք, ո՜հ չ՚են կրնար նվաճեր
Ձեր հառաչներն որով մըրնչեն նոճիներ.

Սև՜ սև՜ օրեր, Ձեզ մոռնա՜լ..
Երբե՜ք, արյուն մ՚ըլլալ և Ձեզ կարմի՜ր տալ:

Թերևս ժպտին Մասյաց մրթին սարերը,
Կամ արտասվին Սիպերիո սառերը,
Բայց սև հոգիք ու սև ճանկեր չ՚են կրնար
Խեղդել իմ ձայնս, փշրել փրշոտ իմ քնար.

Արդարությո՜ւն, քեզ մոռնա՜լ,
Երբե՜ք, այլ սուր մ՚ըլլալ, սրտեր քեզ մուտ տալ:

Մինչ ց՚ե՞րբ գոչեմ, ձայնըս մեկը չը լըսեր,
Հայն յուր ժանգոտ շղթան երբե՜ք չը սարսեր…
Վայրկյան մ՚ինձ հետ դեռ իրավունք չ՚թոթովեց.
Հայն զ՚իս ծաղրեց, և ձայն մը զ՚իս չը թովեց.

…Դեռ կը գոչեմ Ձեզ, Հայե՜ր,
Որ դամբանիս մեջ չը լըսեմ Ձեր վայեր:

Հարուստն ու կղեր թե ազգ ըզգան ու վառին,
Թե «լույս և սեր» Հայ սրտերուն մեջ թառին,
Թե լուսո դարն երկնե «ազատ զավակներ»,
Թ՚եղբայրություն, սիրո վառին կըրակներ,

Թեև ըլլամ ես մեռել,
Դամբանես դուրս կ՚նետվիմ ԱԶԱՏ Հայն տեսնել:

1869

ԻՄ ՀԱՆԳԻՍՏԸ

Եթե մոտի հողակույտիս,
Թուխ - մոխրագույն ւ՛աչեր ներա
Թե ջուխտ մարգրիտ թափին իմ վրա,
Չը ցավազնիր ոսկերոտիս.
Ա՜յս իմ հանգիստ.
Իմ լըռանիստ
Ա՜յս օթևան
Խաղաղության:

1871

ԻՄ ՄԱՀԸ

Եթե տժգույն մահու հրեշտակ
Անհուն ժպտով մ՛ իջնե իմ դեմ…
Շոգիանան ցավքս ու հոգիս,
Գիտցե՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթե սրնարըս իմ տիպար
Մոմ մը վըտիտ ու մահադեմ
Ո՜հ, նըշուլե ցուրտ ճառագայթ,
Գիտցե՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթե ճակտովս արտոսրազօծ
Ջիս պատանի մեջ ցուրտ զերթ վեմ
Փաթթեն, դընեն սև դագաղը,
Գիտցե՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթէ հընչե տխուր կոչնակ՝
Թրթռուն ծիծաղն մահու դժխեմ,
Դագաղս առնե իր համըր քայլ,
Գիտցե՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթե մարդիկն այն մահերգակ,
Որք սև ունին և խոժոռ դեմ՝
Համասըփռեն խունկ ու աղոթք,
Գիտցե՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթ՛ հարդարեն իմ հողակույտ,
Եվ հեծեծմամբ ու սըգալեն
Իմ սիրելիքը բաժնըվին,
Գիտցե՛ք որ մի՜շտ կենդանի եմ:

Իսկ աննըշան եթե մնա
Երկրի մեկ խորշն հողակույտն իմ,
Եվ հիշատակս ալ թառամի,
Ա՜հ, այն ատեն ես կը մեռնի՜մ:

1871

ԻՄ ՑԱՎԸ

Սուրբ տենչերով լոկ ծարաված՝
Ցամաք գտնել աղբերքն յամայր,
Ցամքի՜լ ծաղիկ հասակի մեջ.
Ո՜հ, չ՚է այնչափ ցավ ինձ համար։

Ջերմ համբույրով մը դեռ չ՚այրած
Սա ցուրտ ճակատըս դալկահար՝
Հանգչեցունե՛լ հողե բարձին.
Ո՜հ, չ՚է՛ այնչափ ցավ ինձ համար։

Դեռ չը գրկած էակ - փունջ մը
Ժըպտե, գեղե, հուրե շաղյալ՝
Գըրկե՛լ սա ցուրտ հողակույտը.
Ո՜հ, չ՚է՛ այնչափ ցավ ինձ համար։

Քաղցր երազով մ՚իըղի մրափ մը
Չ՚անդորրած գլուխս մրրկահար,
Ննջե՛լ հողե վերմակի տակ.
Ո՜հ, չ՚է՛ այնչափ ցավ ինձ համար։

Հագնի՛լ հյուղին մուր-անունը,
Ծըծե՛լ նորա մըրուր-օդն հար,
Միշտ ցավի՛լը միանգամայն.
Ո՜հ, չ՚է՛ անչափ ցավ ինձ համար։

Հեգ մարդկության մեկ ոստը գոս՝
Հայրենիք մը ունիմ թըշվառ.
Չ՚օգնած անոր՝ մեռնի՛լ աննշան.
Ո՜հ, ա՛յս է սոսկ ցա՛վ ինձ համար։

1871

ԻՑԻ՜Վ ԹԵ

Ո՜հ, ի՞նչ ես դու, սե՞ր, երկնի հո՞ւր կամ ժըպի՞տ. . .
Չունի երկին աչացդ կայծերն ու կապույտ,
Վարդը չ՚ունի քու լանջդ ամբիծ, լուսափթիթ…
Չ՚ունի լուսինն վարդերն շիկնոտ այտերուդ։

Գիշերն երկնի կայծից, լուսնույն սխրադեմ,
Ցերեկն ալյաց, ծաղկանց ժպտիս․․․ մեկո՜ւն գեթ․․․
Իսկ քեզ համար ես արցունքով կ՚աղոթեմ,
Դու չ՚ես շնորհեր նայվածք մ՚ինձ հուր աչերեդ։

Արդյոք էա՞կ մ՚ես թե երկնի զըվարթուն,
Կը նախանձին փայլիդ վըրա վարդ, լուսնակ.
Ձայնիկդ ապշած լըսելով քաղցր ու թրթրուն՝
Նոճերու մեջ կ՚սըգա լըռիկ լուսինյակ։

Ծնեի իցի՜վ թ՚հեւացող հով մ՚անուշիկ,
Եվ զգվելով երազք ճակտիդ այդ անսուգ՝
Տայի շունչըս շուրթերուդ մեջ ես հուշիկ,
Լոկ սրբելով, եթե շողար աչքդ արտսուք։

Պարտեզդ իցի՜վ թե փթթեի վարդ լացող,
Եվ երբ գայիր այգուն շաղին ժպտով պերճ՝
Գունովս ներկել այտերդ, թափել գոգդ իմ ցող,
Թոռմեի զիրգ ձեռքըդ տայի կյանքիս վերջ։

Բղխեի ես իցի՜վ թ՚առու մը վըճիտ,
Եվ երբ հուշիկ նստած մոտ իմ եզերքին,
Ցոլանար իմ հայելվույն մեջ քու ժըպիտ՝
Պղտորելով կապույտ ալիքս՝ ցամքեին։

Ա՜հ, իցի՜վ թե լինեի ես ճառագայթ,
Շողշողայի դեմքիդ վըրա վայրիկ մի,
Խաբեի քեզ թ՚ես ավելի գեղազարդ,
Ի՚անուշաբույր մազերուդ մեջ մարեի։

Այլ ո՜չ, անգո՜ւթ, եթե տըվիր մեկուն սեր,
Իցի՜վ թ՚անոր գերեզմանին քարն լինիմ,
Եվ դու թոշնած գաս շնչել շուրջս․․․ արտասվե՜լ․․․
Քեզ հըպելու համար հարկ լոկ գոլ շիրիմ․․․
1867

ԼՃԱԿ

Ինչո՞ւ ապշած են, լըճա՛կ,
Ու չ՛ են խայտար քու այյակք,
Միթե հայլվույդ մեջ անձկավ՝
Գեղուհի՞ մը նայեցավ։

Եվ կամ միթե կըզմայլի՞ն
Այյակքդ երկնի կապույտին,
Եվ այն ամպոց լուսափթիթ,
Որք նըմանին փրփուրքիդ։

Մելամաղձոտ լըճա՛կդ իմ,
Քեզ հետ ըլլա՛նք մըտերիմ,
Սիրեմ քեզի պես ես ալ
Գրավվիլ, լըռել ու խոկալ։

Որքան ունիս դու ալի՝
Ճակատս այնքան խոկ ունի,
Որքան ունիս դու փրփուր՝
Սիրտս այնքան խոց ունի բյուր։

Այլ եթե զոզդ ալ թափին
Բույլքն աստեղաց երկնքին,
Նըմանիլ չե՛ս կրնար դուն
Հոգվույս՝ որ է բոց անհո՛ւն։

Հոդ աստղերը չ՛ են մեռնիր,
Ծաղիկներն հոդ չ՛են թոռմիր,
Ամպերը չ՛են թրջեր հոդ,
Երբ խաղաղ եք դու և օդ;

Լըճա՛կ, դու ես թագուհիս,
Զի թ՛հովե մ՛ալ խորշումիս,
Դարձյալ խորքիդ մեջ խըռով
Զիս կը պահես դողդղալով։

Շատերը զիս մերժեցին,
«Քնար մ՛ունի սոսկ - ըսին.
Մին՝ «դողդոջ է, գույն չ՛ունի-
Մյուսն ալ ըսավ - կը մեռնի՜»։

Ոչ ոք ըսավ - հե՜գ տղա,
Արդյոք ինչո՞ւ կը մըխա,
Թերևս ըլլա գեղանի,
Թե որ սիրեմ չը մեռնի»:

Ոչ ոք ըսավ - սա տըղին
Պատռե՜նք սիրտը տըրտմագին,
Նայինք ինչե՜ր գրված կան. . .»
- Հոն հրդեհ կա, ո՜չ մատյան:

Հոն կա մոխի՜ր. . . հիշատա՜կ. . .
Այյակքդ հուզի՜ն թող, լըճա՜կ,
Զի քու խորքիդ մեջ անձկավ
Հուսահատ մը նայեցավ. . .
1871

ԿՈԿՈՆ - ԾԱՂԻԿՔ ԿՈՒՅՍԻՆ

Լուսափըթիթ՝ ու անարև
Զույգ մ՚աշխարհներ ես տեսի
Ճառագայթից, բույրերու
Եվ փափկության ու լույսի:

Ո՜հ, չ՚է՜ նոցա պես անբիծ
Իտալական վեհ երկին,
Եթե չ՚ունին աստեղց բույլ,
Ամպ ու կայծակ ալ չ՚ունին:

Ո՜հ, հավիտյան միշտ կոկոն
Կարծես զույգ մը ծաղիկ են,
Բայց նըման կույս սրտերու՝
Կարի քաղցըր կը բուրեն:

Ձեռք կարկառել ս՚աշխարհաց
Ակնախըտիղ ու անտես՝
Հանդուգն ըլլալ է լոկ քան
Զ՚աշխարհակալն Արտաշես:

Ի՞նչպես արդյոք կերտեց Նա

Լուսագունդներս այս դողդոջ,
Նա աշխարհի քան ըզկերտ՝
Մտածեց ոգի տալն կընոջ:

Կը դողդողան իմ շուրթեր
Հըպիլ սիրո այդ խըռով
Կոկոն-ծաղկանց՝ խամրելու,
Արատելու երկյուղով:

Այլ ո՛ր շուրթըն հանդըգնի
Հըպիլ հրաշից այդ լույսե,
Կ՚երդնում յ՚աշխարհին աստեղաց,
Թե նա դա«ր մը կը ծըծե:
1871

ԿՈՒՅՄՆ ԼՔՅԱԼ

Հալեց սառեր գարնան արև,
Ոսկի մատամբք ծաղիկ, տերև
Ցանեց, ցրվեց ամպ ու բալ փույթ,
Պարզեց աստեղց կամարն կապույտ.
Ո՜հ, ինչո՞ւ կույսին
Նայվածքն է մրթին:

Ոսկի սփռեց լերանցն արփի,
Ծիծաղեցավ լուսինն յ՚ալի,
Կա՜յծ ու ծիծաղ, ծաղիկք համբուն,
Թերթեր, ուր սեր կարդա զվարթուն.
Ո՜հ, ինչո՞ւ գունատ
Է կույսին ճակատ:

Բուլբուլն թառեր թավուտ թփին՝
Գեղգեղե գե՜լ աղիոք սրտին.
Թռչունք մըթին անտառաց խոր
Ձայնակցին, հեշտ սիրո ժըխո՜ր. . .
Ո՜հ, ինչո՞ւ լինի
Լուռ կույս լեզվանի:

Ալիք սիրո ցույց տան կայծ, նետ,
Մրմունջ, նայվածք տանելով հետ,

Զըրել կերթան ծաղկոտ մարմանդ,
Թոթվէ խոտեն հովն աղամանդ․
Ո՜հ, ինչո՞ւ արտսուք
Թափե կույսն ի սուգ։

Ի դրանց ոսկի արնելքին՝
Թռչտելով սյուքեր հեշտին՝
Ծաղկանց, այլաց, թերթից համբույր
Տալով՝ սահին թողլով համ, բույր․
Ո՜հ, ինչո՞ւ հառաչ
Հանե կույսին լանջ։

Ո՜հ, կույս, ինչո՞ւ այսպես տրտում
Սամույր հոպոպքդ արտասվաթուրմ
Դեմքըդ սիրուն ծածկեն, վերցո՛ւր
Ճակատդ, շնչե սեր, լույս ու բույր.
Անկողինդ ծաղկունք,
Աստղեր քեզի շուք։

- Սիրեի ես աստղերն երկնի,
Ալին զ՚իս ցույց տար գեղանի,
Վայլեր ծաղիկ ճակտիս անսուգ,
Զեփյուռն ուներ հեշտ փըսփըսուք.
Մատնելու զկուսիկ
«Հրապո՜ւյրք խաբուսիկ»։
1870

ՀԱՅՐԻԿՆ ՀԱՅՈՑ

Փութա՜, հովվապե՜տ, սիրող հար ազատ՝
Հարազատ,

Փարատի՜ սև ամպ, փայլի՜ արդ արև
Արդարև,

Փողփողի՜ն դաշտեր, ազատ առնե՜նք քայլ,
Առ նենգ գայլ

Ցըցո՜ւր ցուպդ, Հայերն կանչե՜ յ՚արոտ մի՝
Հար հոտ մի։

Ճանկեր արյունոտ կուրծ մեր թափ առինք,
Թափառի՛նք,

Եկո՛, հովվե՛ մեզ, սիրածդ, ազգասե՛ր,
Ազգ ա՛ս էր:

Դու գրթոտ նըման երկնի հայրիկին՝
Յ՚այր՝ ի կին՝

Յ՚օրոց և յ՚ալիս սփռե՛ լույս և սեր,
Լո՛ւյս ևս, է՞ր

Ցավի, չը զարթնու հըրճված յ՚այգուն յ՚այն
Յա՛յ, քուն Հայն:

Սոխակ մ՚էիր մերթ ի նոճս, ւ՚երգերդ՝
Վերքերըդ

Առած բյուրավոր՝ դեռ դու կանչեցիր,
Կա՛ն, չ՚է՛ցիր

Երգերդ միշտ մեր սիրտ, սիրո, հոգվո ձա՛յն,
Յ՚ոգվոց Հայն

Հանեց, վառեցավ ձայնեղ, իմացավ
Հիմա ցավ.

Քե՛զ խնդրե Հայն արդ, ամբոխ ամբոխ չ՚է՛,
Ամբողջ է.

Արդ ըսե՛ Հայուն, ըրե՛ ազդ անոր
Աստանոր.

— Ես կարոտ եմ վառ սրտից, ձեռքերի,
Ձեր գերի

Եղբարքն ազատե՛լ, լո՛ւյս տալ ՚ի Մասիս,
Ի մաս յ՚իս

Առնել իմ նախնյաց արյուն արտսուքեն.
Արդ սուգեն

Ելնեն Հայք՝ օրհնեն սիրով հավետ իս՝
Յ՚ավետիս.

Ցանկամ որ Հայք ինձ ըսեն ա՜հ, յամայր
«Ահա՛ մայր».

Այս իմ վերջին տենչ, միշտ ճետք Հայկա կա՜ն
Հայկական։
1869

ՀԾԾՅՈՒՆՔ

Երբոր վարդի փունջք հայեցի՝
Ծըլան տժգույն ճակտիդ վերն,
Խոնարհեցիր աչերդ արն,
Քեզ այն օրեն ես սիրեցի։

Թերթեր հուզող սյուքի մը պես՝
Թըռար սրտիս ծալքերն թոթվել,
Քընարի մը կըրակե թել՝
Քեզ ձըգեցիր դու աղիքես։

Արդ կը փախչիս ինձմե սյուքի
Պես, շուքըդ տաս լոկ քընարիս,
Գիսաստղի պես հեռուն կ՚նազիս՝
Հովին տըված մազերդ ոսկի։

Երբ աստղալույց գիշեր է զով,
Շրջագայիս Պաղլար — Պաշի,
Գիտե՞ս թե սիրտս ո՜րչափ մաշի՝
Շրջազգեստիդ լոկ շրշյունով։

Գա սյուքն ազատ քեզ այցելու,
Նային քեզի աստղերն ազատ,
Ըստվերին մեջ մինակ ու զատ՝
Ես կը դողամ քեզ մոտելու։

Ո՜հ, թող երթա՛ սյուքն իր ծաղկոց,
Նայի՛ն աստեղք թող յ՚Օվկեան,
Եվ թող մեկ մ՚ե՛ս ալ թալկանա՛մ
Քու նայվածքիդ մեջ կրակուքոց։

Մահիկն երբոր շառագունած՝
Իջնե լեռնեն ի հորիզոն,
Ալ կ՚անհետիս, չ՚ես շրջիր հոն՝
Կազին, հովին, աստղին դիմաց։

Գերեզմաննոցին ցուրտ ծառեր
Կը փըսփըսան մեռելոց հետ,
Շրջազգեստիդ շրշյունին գեթ
Ինձ արձագանք մահահրավեր։

Նըվաղած են լույս ու ժըխոր,
Դադրած շըշյունք կանանց՝ անմռունչ
Արդ կը թաղվին համբույր, մրմունջ՝
Աստեղազարդ անդունդին խոր։

Շրջազգեստիդ խշրտուքն հար
Կը փըսփըսա դեռ ականջիս,
Հեծկլտալով իջնե հոգիս
Արտոսրալից անդունդ մ՚ի վար…։
1871

ՉՈՆԻԿՔ

Մինակ էր․
Վարդ մ՚ը զգոն
Մատուցի
Ներա ձոն։

Շիկնեցավ
Նե զըվարթ՝
Կ՛ընդուներ
Երբ իմ վարդ։

Ներա քով

Վարդն ո՜րչափ
Էր անշուք՝
Գունաթափ

Նույնպես ձոնս
Համբույրին
Զ՛որ տըվավ՝
Չ՛էր բնավ գին։
1871

ՄԱՆԻՇԱԿ

Ո՜վ մանիշա՜կ, մանիշա՛կ,
Ինչո՞ւ այդպես գլխիկոր
Նայիս հողին սըգավոր…
Ո՛հ ինչի՞ այդ նըշանակ։

Միթե դու կո՞ւյս մը տեսար,
Որուն աչաց քով կապուտ՝
Ըզքեզ գըտար այնչափ մութ,
Որ կը սըգաս սևահար։

Եթե դու ալ վարդին պես
Ունենայիր դույզն բոսոր,
Կը շիկնեիր, ինչպես որ
Շիկնեցավ այն վարդը վես,

Երբ տեսավ օր մը ներա
Վարդերն անբիծ այտերուն։
Շուշանին պես դալկություն
Եթե ըլլար քու վըրա,

Դժգունեիր որպես նա,
Ինչպես որ օր մը շուշան
Դժգունեցավ աննըշան՝
Տեսավ ձեռներն երբ ներա։

Եվ դեռ ըսե՞մ… օր մ՝երկին
Ամպոտեցավ… է՞ր արդյոք․
Երբոր կ՛ըներ նե աղոթք,

Վերն հառած աչքն ու հոգին։
1871

ՄԱՆՈՒԿ ԱՌ ԽԱՉ

Ո՛վ խաչափայտ
Դու քառաթև,
Որո ճակատ
Սիրո արև՝
Գամված Հիսուս,
Փըչեց խոնարհ
Հոգի և լույս
Սեր ընդ աշխարհ,
Ընդունե՛ ւ՛ իմ հոգիս հեզիկ փառաճաճանչ
Թևերուդ տակ և սորվեցո՛ւր ինծի հավատ,
Սեր, հույս, որով միշտ բաբախե իմ փափուկ լանջ,
Եվ փարատե՛ լուսովդ խավարն սրտես վըհատ.
Սորվիմ աղոթք
Բառնալ քեզի,
Երբ խութից ոտք
Իմ հանդիպի
Սև Սատանին,
Որ ճգնի միշտ
Դյութել զ՛հոգին
Ի մութ, ի վիշտ։
1871

ՄՆԱՍ ԲԱՐՅԱՎ

Առտու մը դեռ մթնշաղ՝
Կը ծավալվեր շող ու շաղ,
Ծաղկանց մեջ քեզ տեսա ես,
Կը ժըպտեիր լուսնո պես։

Աչերդ սիրո ատրուշան,
Մատներդ էին գիրգ շուշան,
Այտերդ վարդի նոր թերթեր,
Նայվածքեդ ծներ նոր եթեր։

Սիրտըս թռա՛վ ոտքիդ տակ,
Սիրեցի քեզ, իմս հրեշտակ…

Սիրով եղան ձյուն մազեր,
Ըսին՝ կյանքը երազ էր։

Մինչդեռ դու չես սիրեր զիս,
Մ՚իշխեր գոնե տկար սրտիս.
Ուր որ երթամ, դեմքդ ինձ հետ՝
Նայվածք չէ այդ… մահո՛ւ նետ։

Երբ անտառին խորքն նըսեմ
Կ՚ երթամ լալ՝ լուռ մենաձեմ,
Դարձյալ հոն կը գտնես զիս,
Տերևներեն կխոսիս։

Երբ առվակին եզերքը
Նըստիմ սփոփել իմ վերքը՝
Դարձյալ դու կը գտնես զիս,
Ալյաց մեջեն կը ժպտիս։

Երբ լեռները կը փախչիմ,
Որ չտեսնեմ քեզ, հանգչիմ,
Հողմույն մեջեն կը խոսիս,
Թե՝ դու բնավ չե՛ս սիրեր զիս։

Լուսնի լույսով գիշերը
Երբ ցողեն իմ աչերը,
Դարձյալ դու կը գտնես զիս,
Աստղերուն մեջ կը ժպտիս։

Իսկ գերեզման երբ մտնեմ,
Քեզ հոն պիտի չը գտնեմ…
Մնաս բարյա՛վ… հայուհիս,
Անգո՛ւթ, արցունք մ՚ալ չունիս։

ՆԱՅՎԱԾՔ ՄԸ

Ամրան տապեն ես խոնջած՝
Թավուտքի մը բյուր բյուր կայծ
Տերևներուն շուքն ինկած՝
Ո՛րչափ սիրեմ շունչն հովտաց՝
Մեղմիկ

Հողմիկ։

Արշալույսին կանուխկեկ՝
Ո՜րչափ սիրեմ՝ ոտքյս մերկ
Կոխելով մարգ ծաղկաներկ՝
Ըրվացվելու գտնել մեկ
Հստակ
Վըտակ։

Երբ միայնակ ես գամ ման,
Ո՜րչափ սիրեմ կրակներս այն
Ներշնչելու սերս անձայն՝
Հոտոտելու կույսի նման՝
Քաղցրիկ
Ծաղիկ։

Երբ հովանի աստղազարդ
Ըլլա երկնից գմբեթարդ,
Որչափ սիրեմ ի սաղարթս
Երբ կը հյուսե երգ ի վարդ
Թրթրակ
Սոխակ։

Բայց ասոնք չ՛եմ փոխեր բնավ
Մեկ նայվածքին հետ անբավ՝
Թե յուղարկե ինձ հեշտյավ
Իր աչերեն վառ ու սյավ
Լուսիկ
Կուսիկ։

1871

ՆԵ

Վարդը գարնայնի
Թէ կույսին տիպար
Այտերուն չ՚ըլլար ՝
Ո՞վ կ՛հարգեր զ՚անի։

Թե չը նմաներ
Կապույտն եթերաց

Կուսին աչերաց՝
Երկինք ո՞վ կ՚նայեր ։

Թէ կույսը չ՚ըլլար
Սիրուն ու անբիծ,
Աստվածն այն երկնից
Մարդ ո՞ւր կը կարդար:
1871

ՆԵՐԱ ՀԵՏ

Համբույր մ՚առի ներանե,
Համբո՜ւյր մ՚անհուն գորովի,
Երբ կարմիր շողք մարեին
Հորիզոնին վերնի:

Ձեռքըս տարավ կուրծին՝ հոն
Սիրո երկին մ՚որոտար.
Թոշնեցա գիրկն ես իբրև
Համբույր մ՚անհուն, դալկահար:

Նե զ՚իս իր քով նըստեցուց
Գորգի վըրա դալարյա,
Հուսկ ճաճանչ մը կ՚պըլպըլար
Ներա դիմացը վըրա:

Թոթովեցի … դողացի …
Առի համբույր անհամար.
«Խոսի՜նք » ըսավ — ո՜հ, խոսի՜լ ,
Հատնիլ է լոկ ինձ համար:

Աչերու բոցն երբ մարի,
Դադրի տըրոփն երբ սրտին,
Լոկ այն ատեն հարկ է որ
Անզոր շուրթերըն խոսին:

Հուր հորիզոնն մարեցավ,
Երկինքն աստղեր փթթեցան,
Համբույր մ՚առի դարձյալ ես
Հանուն աստեղց ցիրնցան:

Նե թողուց որ վարսքն ազատ
Սյուքը դեպ յ՛իս բերելով
Միշտ հովահրե բրոընկած
Ճակատըս զով բույրերով:

Ո՜հ, այն ժամը ոսկեզօծ
Անշուշտ սահած, թըռած է
Ճակատագրին անողորմ
Սև ձեռքերեն երկաթե:

Մեր համբույրներն պահեցին
Տերևները խարշափմամբ,
Եվ շողերու տըվին շուք
Աստղերն երկնից այն անամպ:

Ձեռք վերցուցինք աստղերուն,
Սեր ուխտեցինք իրարու,
Դողդըղացին աստղերն ալ
Մեր երդումեն ահարկու:

Լըսեց երկինքն մեր ջերմ ուխտ,
Աստղեր սըսկեց ի գորով,
Բնությունն եղավ պըսակիչ,
Մեզ պըսակեց աստղերով…

ՆՈՐ ՍԵՎ ՕՐԵՐ

Մինչ բռնության՝ ընկա՜ն արյան դարերը,
Աշխարհ մը կա արցո՜ւնք թափող սարերը,
Արյամբ պղտո՜ր դեռ գետերուն ափունքը.
Չը դադրեցավ դեռ այս երկրին սև սուգը.
Ավերակույտն այս ահարկու,
Աշխարհ մոխրոց ու նոճերու:

Հայ դյուցազանց, որ հոն ընկան ի վաղուց՝
Ոսկերոտիքն՝ արմատնե՜րն այն վըրիժուց
Ահ, դեռ բողբոջ մը չ՛արձըկած հո՞ղ դարձան. . .
Ուրեմն հիմա աղիք չ՛ունի Հայաստան. . .

Ա՜յ, դալկահար դու հայրենիք․․․
- Եվ դեռ Քրդի՞ն ալ խոնարհինք։

Մառախուղ են հագեր դաշտքն ու լերինքը,
Չը գեղգեղեր Հայ հովվուհվույն սըրինգը,
Հայուն համար չը փալփըլիր աստղիկը,
Արցունքներով թոռմեր հոգվույն ծաղիկը,
Դադրեր անմեղ խինդ, թինդ ու պար,
Շողա ազա՜տ Քրդին տապար։

Դողդոջ մտնե առագաստը գիրգ հարսը,
Արտասվաթոր՝ դեմքին ծածկած հույլ վարսը՝
Որ չ՛ըլլա թե հանկարծ սիրո մրմունջը
Խափանե վատ Քրդին տռփոտ մըռունչը.
Սերը փեսին արյամբ կարմրի,
Հարսը Քրդին կ՛երթա գերի․․․։

Մի՜շտ կը ցանե Հայն, չը հնձեր․․․ անոթի՜․․․
Իր դալկահար դեմքեն երկու շիթ կաթի,
Արտոսր ու քիրտ միանգամայն․․․ ո՜վ Աստված,
Նա ճաշակե տրտմած սրտով ցավ ու հաց.
Այս տարաբախտ ազգն է Հա՜յը,
Մեր արյունը, մեր եղբա՜յրը։

Ա՜հ, ոտնակոխ Հայուն սիրտը և տաճար
Հրացանն յ՛ուս սա կոշտ Քրդին անդադար,
Եվ մեր ներսը չ՛եռա՞ր կարմիր մեկ ալին
Կամ մեկ փրփուրն հայրենյաց սուրբ երակին,
Որ սառույցի զերթ որդիներ՝
Մեր աղիքները չ՛ենք թոթվեր։

Ի՞նչ սիրտ է այս որ հոս զամեր է Աստված,
Մինչ չը սիրեր նա հայրենիքը ցաված․․․
Չունի ներսը Հայն իր նախնյաց տըրոփը,
Լըքե՜ր է զինք ճակատագրին Սերոբը.
Երես դարձուց Հայն սուսերեն,
«Սև» ժառանգեց լոկ պապերեն։

Սառե աչեր, քարե լեզու, ա՞յս մընաց

Բյուր փառքերեն մեր գոռ ու պերճ հայրենյաց,
Սնազըլուխ խումբ մը ազռա՞վ մընաց լոկ՝
Կամ խումբ մը կույր խըլուրդ՝ ըստրո՜ւկ փառքի սոսկ.
Ա՜հ, այն արծիվ ժողովրդեն,
Որ հարվածվի արդ կոշտ Քրդեն։

Ի՜նչ, սև ձեռքեր հըպին վըճիտ ճակատին
Հայ կուսիկին նըվիրական լաչակի՜ն,
Դըժոխք մը տարփ թոշնեն վարդը կուսության,
Կարծես ծաղիկ մը կոխկռտեն զ՚այս կըզզան,
Ինչպես որ Հայ մը մորթեն,
Կարծեն թե հավ մը մորթեն։

Է՜հ, մի՛ վախեք, ասեղ մ՚անգամ պետք չէ մեզ,
Այլ հայրենի սոսկ զգացում մ՚աղեկեզ,
Ժանգոտ սուր մը, պատռած դրոշ մը թե չ՚ունինք,
Կուրծերնուս տակ տըրոփող սի՞րտ մ՚ալ չունինք.
Օ՜ն, ոտքերնիս զարնե՛նք գետին,
Հայտնե՛նք մեր ցավը ահագին։

Մեր քերց վարդերն և արևներն մեր եղբարց՝
Մեր տաճարաց խաչերն՝ պատի՜վն հայրենյաց
Մենք պահանջենք, բարօրությո՜ւն մեր ազգին.
Զ՚ա՛յս պահանջե՛նք՝ զ՚ա՛յս Սուլթանեն սրտագին,
Մեր պատիվն ու Քուրդը կ՚ուզե՛նք,
Եվ կամ նորա զենքին դեմ զե՛նք։
1871

ՆՎԱԳ Է ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ

Պատռեր են Հայոց դաշտերն արյունոտ,
Հայկազն հըսկայից կըմախք կայթեն յ՚ոտն,
Մոխրոտ ու մամռոտ ավերակք խայտան,
Մասիս բարձեր է վեհ ճակտեն պատան.

Հիշատակն Հայն կը կանչե,
Հայն Հայաստան կը կանչե։

Զինվո՛ր Սիրո, դրոշդ ծալ ծալ ծըփացո՜ւր,
Սորվինք խաչովդ սեր, ՚քան թե փայլել սուր,

Հեշտ արցունք թափեն սառք Մասյաց սարին՝
Երբ Հայեր աննենգ իրարու փարին.
 Հայաստանը դեռ ողջ է՝
 Թե Հայն միշտ Հայը կանչե:

Հայրենյաց տըխուր մեջ ավերակաց՝
Հուր հոգի մ՚ըսկեր, կանթե՛ղ սիրակայծ,
Միշտ դեպ ՚ի հեք Հայն տաներ քայլ հառաջ,
Նա աղյաց խորն Հայն՝ կուրծն էր գամած խաչ.
 Ըսին թե Հայն զայն կանչե,
 Սե՛ր է, նոճյաց լոկ ձայն չէ:

Ծովե՛զր, որ սիրո նախ տվիր արձագանք,
Արյուն չը ծըծած հողդ, չը թաղած գանկ,
Բաժակք հնչեցին՝ ո՛չ սև թնդանոթ,
Հյուսեցան կամարք դափնյաց սիրահոդ.
Սև վետ յափունսդ թե հնչե,
Հեք Հայն եղբայրն կը կանչե:

Դառն են արցունքով մեր սիրո բաժակք,
Սիրո դրոշք՝ մեր քերց արցունքոտ լաչակք,
Թե չերդնումք, եղբա՛րք, հիշել զՀայաստան,
Արյամբ ևս պահել պատիվն Հայոց տան,
 Կը տառապի՛ Հայրենիք,
 Կամ Հա՛յ ըսվինք կամ մեռնինք:
1871

ՆՎԵՐ ՀԻՇԱՏԱԿԻ ԱՌ Պ. Հ. ՃԱՆՖԵՍՃՅԱՆ

ՀՈ՛ՒՇՔ

Սա խաղաղ Մայր — Օվկեանին,
Ուր փողփողեն ավազք ոսկի՝
Մեր երազոց վառարանին՝
Թ՚եզրեն՝ վարդից մեջ աճյունի

 Երբ արևը շողշողե,
 Դու իմ սերը միշտ հիշե՛:

Թավուտքե մը կանաչ ու մորչ,
Որոց շուքը սիրեինք միշտ

Նստիլ, խոսիլ շրթամբք դողդոջ,
Ծըծել անհագ իրարու սիրտ,

Երբ տերն մը խարշափէ,
Դու իմ մրմունջքը հիշէ՛:

Առավոտներն գարնանային,
Ո՜հ, հորիզոնն ալ վարդավառ՝
Յ՚այց ելնելուդ ծաղկած մարգին,
Ուր կը գտնես մորչ չոր մացառ՝

Երբ թռչնիկ մը ճըռվողէ,
Դու իմ իղձերը հիշէ՛:

Պաղլար-պաշի ելած ատեն՝
Եվ կամ սա՛րը Չամլըճային՝
Սիրո՜ւն վայրեր ուր միշտ արդեն
Ճեմել հոգիք մեր սիրեին՝

Երբոր զեփյուռ մը փըչէ,
Դու իմ հոգին միշտ հիշէ՛:

Եվ առօրյա աշխատանքէ
Վաստակաբեկ վերադարձիդ՝
Եվ կամ սիրո արշավանքէ
Դարձած ատեն տըրոփ ի սիրտ՝

Երբ հորիզոնն հրդեհէ,
Դու իմ կրակները հիշէ՛:

Ամրան գիշեր մ՚երբոր գտնես
Աստղերն առատ գլխուդ վըրա՝
Եվ լուսինը լապտեր ընես
Դողդոջ քայլից դեպ՚ի Մոտա,

Երբ շրջազգեստ մը շրշէ,
Իմ մաշած սիրտը հիշէ՛:

Տրտում նստած դու պատուհան՝

Հառած երկնից այն սևերես՝
Սև մրտածմանց լոկ վառարան
Տժգույն ճակատդ և աչերդ վես՝

Տրխուր կոչնակ մ՚երբ հնչէ,
Մըտերմիդ մա՜հը հիշէ՜:

Հոկտեմբերի 6, 1871

ՊԵՏՔ Է ՄԵՌՆԻԼ

Դժգույն գիշեր մ՚էր քաղցրաբույր աշնային,
Երկինքն աստղեր զերթ «սիրո վերքք» ցոլային,
Դեղնած ու չոր թերթից՝ լուսինն իր բեկբեկ
Շողքը ցողեր ամրան վարսիցն աղեբեկ.
Շամբերուն մեջ կը սողոսկեր ուղխ մ՚անհետ,
Կայծեր, աստղեր կը կխաղային ալյաց հետ.
Սյուքը խաղար տերևներուն հետ թեթև,
Կը շոյեր գլուխս՝ այրած ճակատս վառե թև,
Նա իր շնչովն իս գոհ ընել կը կարծեր,
Բայց կ՚արծարծեր, ո՜հ, իմ սիրույն բյուր կայծեր…
Ոգի մ՚անցավ սրտես՝ թողուց հոն ըստվեր,
Աստեղց բույլ մը… միայն գիտեն զ՚այս աստղեր…:
Համբույրի մը հիշատակն էր սյուքին շունչ,
Իր դողդոջ ձայնն՝ տերևներուն սա շըշունջ.
Գունատ ճակտին տխրիկ պատկերն այս լուսին…
— Ո՜հ, կյանք պետք է տալ՝ սիրտ տրվի թե կուսին:
Կը սիրե նե, նայվածքին մեջ կը թառմի.
Ո՜հ, ի՞նչ է նե — ձյունով շաղված մի անդրի,
Վըսեմ ճակտին վըրա զույգ մը աստղեր վառ՝
Եթե սիրե՝ հալի, թ՚ատե՝ կտրի սառ…:
Լոկ հուր աչեր, ժըպիտ, արցունք տեսի նախ,
Կուրծս ուռուցիկ լանջ մը ըզգաց սիրաբախ,
Սիրո մրմունջ, հառաչ լսեցի բեկբեկ խոսք,
Դողդոջ ու գիրգ՝ պաղ ձեռք մ՚ըզգաց ձեռքըս սոսկ.
Թներուս մեջ լույս մը, հով մը մարեցավ.
Էակ չ՚էր նե, այլ սեր, հուր, շունչ, ժըպիտ, ցավ.
Գոհար աչեր, վարդ այտ, այլ ինքն էր թախիծ.
Այն գիսավոր աստղեն «քար մը» մընաց ինձ…

Հիշատակ մը, գերեզման մը… սո՛ւրբ սափոր,
Ուր հեկեկով սիրտըս կ՚ընե միշտ թափոր…:
Երանի՜ թե ըլլամ շիթ մ՚արտասուք
Եվ անհետիմ դամբանիդ քով սիրասուգ.
Իցի՜վ թե խոտ մ՚ըլլամ ու ես ցամքիմ հող,
Ծաղիկ կ՚ըլլամ, բայց առանց քեզ չ՚ունիմ հոտ.
Լույս թե մութ, քուն, շուքըդ պիտի չ՚անհետի,
Հառաչելով ուշ պիտ՚ըլլամ ոսկր ու դի,
Շիրմիդ վարդքը չը թոռմած քեզ գրկեմ ես…
«Կյանք կուտաս՝ սիրտ թե տաս» ըսեն ետնես:
1869

СИРЕЛ

Բույլ մը նայվածք, փունջ մը ժպիտ,
Քուրա մը խոսք դյութեց իմ սիրտ:

Ես ուզեցի լուռ մենանալ,
Սիրել փըթիթք, խորշեր թավուտ,
Սիրել կայծերն երկնի կապույտ,
Առտըվան շաղն, իրիկվան բալ,
Ճակատագրիս սև գիծ կարդալ,
Խոկալ, սուզիլ, ըզմայլիլ սուտ:

Ո՜հ, խուրձ մը վարս, եդեմ մը շունչ,
Շրջազգեստ մը շըշեց իմ շուրջ:

Ես ուզեցի լոկ ու մինակ
Սրտակցիլ ջինջ վըտակին հետ.
Հիշատակի չ՚ունի նա հետ,
Սիրտ մ՚որուն մինչ սուզիմ հատակ,
Գտնեմ զ՚իս հոն տժգույն, հստակ,
Գաղտնիք մ՚ ունի-այն՝ անթիվ վետ:

Եթեր մը տրոփ սրտի լսեցի,
Հծծեց.- «Կ՚ուզե՞ս սիրտ, ե՛կ ինծի»:

Ես ուզեցի սիրել զեփյուռ,
Որ երկնքեն թռչի բեկբեկ,

Նա չը սիրեր խոցել երբեք,
Հոգի մ՛որուն գաղտնիքն է բույր,
Գիտե շոյել երազներ բյուր,
Երկնի բույրն յ՛ուշ կածե առ հեք։

Ո՜հ, փունջ մը բոց փըսփըսաց ինձ.
— «Կուզե՞ս պաշտել հոգի մ՚անբիծ»։

Ես ուզեցի քընարով մի
՛Լոկ սիրել հոս, հոս դալկահար,
Պաշտել, գրկել միայն քընար,
Սիրող էակ ճանչել զանի,
Ըստ իմ քըմաց լարել աղի,
Եվ սրտակցիլ սիրողաբար։

Նե մոտեցավ հուշիկ, ըսավ.
— «Քնարդ է ցուրտ սիրտ, ու սերըդ՝ ցավ»։

Թոթվեց թևերն հոգիս մոլար,
Ճանչեց ըզնե՝ գեղ ու կրակ,
Սիրտն անապակ, ինչպես վտակ,
Անմեղ՝ ինչպես սյուք դալկահար,
Հավատարիմ՝ ինչպես քնար,
Հրաժեշտ տըվավ կյանքի մենակ։

Բույլ մը նայվածք, փունջ մը ժըպիտ,
Քուրա մը խոսք դյութեց իմ սիրտ։
1871

ՍԻՐԵՑԵ՛Ք Զ՚ՄԻՄՅԱՆՍ

Վարդակարմիր Գողգոթային վեհ գագաթ
Միշտ փալփըլող, սիրո անշե՜ջ ճառագայթ,
Դեռ կըսպասե՞ս թափել սրտից քու սըլաք.
Զ՚ո՞վ կը հըսկես, վիհ և անդու՞նդ, թե կըմախք.
Ո՞ր սև ժայռից մեջ մարեցավ այն բեկբեկ
Բարբառն վըսեմ, թե «ըզմիմյանս սիրեցե՜ք»։

Ծածկե ամպով կարմիր կողերդ, Գողգոթա՛,
Եվ թող խայտան ցավոտ ոսկերք սև Հուդա…։

Ժանգոտ ու գուլ թուրերն առին կարմիր փայլ,
Նոր կրոնին հետ արյան հեղեղն առավ քայլ…
Թնդանոթին առջի բոմբյունն խեղդեց սեգ
Ջիազագըն քաղցր, թե «ըզմիմյանս սիրեցե՛ք»:

Մարդազոհով Վատիկանի մըխացին
Ծխնելույզքը, կամարքը «փա՛ռք» գոռացին,
Փոխ-Քրիստոսք խաչն ըրին դաստակ կացինի՝
Սև դրոշ մը ատելության արյունի.
Դարուց մոխրեն կամ ամպերեն հուսա հեք
Զրկյալն լըսել, թե «ըզմիմյանս սիրեցե՛ք»:

Տնանկին դամբանը կ՚անհետի ոտնակոխ,
Տընակին մեջ մարի առկայծ կանթեղն հող,
Այն մութին մեջ նոթի տըղեկք կը հեծեն,
Դղյակըն խրախ մինչև լույս ջահք կը հյուծեն,
Հարուստին կառք ժխորով կ՚անցնի սըրարշավ,
Հեքին դագաղն իր գերեզմանն լուռ իջավ…:

Գեթսեմանին իջնող հրեշտակն դալկահար,
Որ գեղ, ծաղիկ, արցունք ու փառք չը ճանչնար՝
Նորա ցուրտ գոգն աղքատը սոսկ կ՚ըսփոփի,
Ճոխն ու տընանկ պատանին մեջ կ՚ըլլան մի.
Կայծակնաթև թե մըռընչեն մըրրիկներ
Թե «սիրեցե՛ք զ՚իրար», հեքն հոս չեն սիրեր:
1869

ՍԻՐԵՑԻ ՔԵԶ

Շաղի, շողի ժամք էին.
Վարդից հրդեհ կար յ՚երկին՝
Փոխան ամպոց հուր հյուսքի.
Տեղա՛ր մարգրիտ և ոսկի:

Թավուտքի մը խոր ծաղկոտ
Ընկողմանած նըվաղկոտ՝
Կը հնայիր դու տժգույն,
Ամրան սյուքի մը հանգույն:

Աչերդ սիրո Ատրուշա՛ն…

Եվ մատներովդ զերթ շուշան՝
Կը փետտեիր ծաղիկ մի,
Հառած շողից աչքդ երկնի:

Հիանայի թե ի՜նչպես
Փետտել թերթեր վարդին վես՝
Եվ թափթըփել քու գիրգ գիրկ
Կը զորեին մատներդ գիրգ:

Եվ նըվաղկոտ այդ աչեր
Նըշուլեին նո՜ր եթեր,
Եթեր մ՚աստեղց ուր փոխան
Հրաշեկ սլաքք կը շողան:

Ըրիր աչացդ մեկ կայծին
Եվ մեկ վանկիդ զ՚իս գերին,
Շղթայեցիր զ՚իս, անգո՜ւթ,
Նշույլներովն վեհ հոգվույդ:

Թող սիրտս, ինձմե գնա հեռի,
Չ՚ուզեմ հոգվույս թագուհի
Քեզ, որուն կուրծն վարդի թերթ,
Այլ կըրանիտ սիրտն է գեթ:

Դու, որ գիտես լոկ բուրել,
Գիրգ սրտերու վերք փորել,
Եվ կը սիրես, երբ կարի՜
Քեզ պաշտող սիրտն արյունի:

Թավուտքի մը շուք նըսեմ
Երբոր մենիկ արտասվեմ,
Հոն ես դու, կը գտնես զ՚իս,
Տերևներե՜ն կը խոսիս:

Երբ առվակին մեջ փաղփուն
Կ՚ուզեմ մոռնալ դեմքըդ, դուն
Դարձյալ հոն կը գտնես զ՚իս,
Ալիներե՜ն կը ժպտիս:

Երբ կը փախչիմ ժայռ ու սար՝
Զախջախել սիրտս և քընար,
Հովին մեջեն միշտ մնչես՝
Թե դու բնավ զ՚իս սիրած չ՚ես:

Գրկեմ սրտովս արդ ցուրտ հող,
Ի՚ալ չը դիպիմ քեզի թող.
Կույս մ՚է նաև գերեզման…
Կա՞ խորունկ սիրտ մ՚անոր նման…
1869

ՍԵ՛Վ, ՍԵ՛Վ

Երբեմն հոգիս աստղի մը բոց
Եվ թիթեռնի մ՚ուներ թևեր.
Վերջալույսի նըման ամպոց
Երազներ հո՛ւր ճակատս վառեր:

Արդ սառույցներ դառն արտոսրի
Կը քարանան կուրծիս ներքն,
Եվ բարդք ամպոց սևաթորմի
Կ՚ուզեն խեղդել սիրտս ու արն:

Հազիվ քանի մ՚օրերն կյանքիս
Ոսկեզօծեց իմ բախտը վատ,
Որոնք եղան լոկ օվասիս
Մեղմող կյանքիս դառն անապատ:

Մենանայի օրեր ցըվերջ.
Երբեմն՝ հովտի ծաղկանց՚ւ երկնի
Չյունափըրթիթ ամպերուն մեջ,
Կյանքի մըրուրն ես թափեի:

Ծըծեի սե՛ր, ծըծեի կյա՛նք,
Մինչ վերջալույսն կը հըրահրեր՝
«Մնաս բարովի» սա կարմրորակ՝
Տըխուր կըրակ՚ւ երկնի բոցեր:

Ունեի ես երբեմն առատ

Վարդեր, առատ աստղեր նույնպես,
Ճակատագիրս սև տեսավ շա՜տ,
Բրցուց, քաղեց զ՚անոնք սրտես:

Ունեի ես իմ սիրուհին,
Որո թեպետ աչքն էին սև,
Սակայն սրգալ չը գիտեին…
Հրեշտակ մ՚էր նե, հրեշտակ անթև:

Սև երազ մը օր մը դողդոջ
Մըղեց զ՚իս սև փոսի մ՚առջին,
Ուր քար կտրած՝ սիրտ ի թընդոջ՝
Դագաղի մ՚աչքս հառած էին:

Ավա՜ղ, ներա վարդքն ու աստղերն
Լուռ՝ պիտի տար կուլ այն սև փոս,
Ցուրտ համբույր մը առի ճակտեն.
Ներա վերջին ձոնն էր, ափսո՜ս:

Եվ լըսեցի յայնժամ՝ թի թի
Սև սև հողեր կոշտ թընդեցին
Տըխուր քողքին վըրա փայտի…
Դըժոխք մ՚անեծք այն սև՛ օրին:

Այն ցուրտ հողերն յ՚իմ դատարկ սիրտ
Լըցուցին՝ փոսն գոցելնուն հետ,
Եվ այս աշխարհին ալ անժըպիտ
Գոցեցին իմ առջև հավե՜տ…:
1871

ՎԻՇՏՆ ՀԱՅՈՒՆ

Փոխանակ քաղցր օրորներու, հայրենի՜ք,
Օրրանիս քով մայրիկս ըզքեզ միշտ ողբաց,
Համբույրին հետ շիթ մ՚ըզգացի արտասվաց,
Աչերս տեսան արցունքներու լոկ երկինք:
Ավերակաց ծաղկանցըդ սուսկ այցելու
Զեփյուռն չ՚եկավ նժդեհ ճակատս շոյելու.
Փառաց դարեր ծընող՝ ընկնող հայրենի՜ք,
Մամռոտ ավերք և դամբարան զորավիգ

Արարատյան հսկայից,
Ուր ծոր ճակտով վիրալից
Հեծե ոգին հայկական․․․
Բայց ի զո՜ւր. ողբ, վայ, կական
Եվ արտասուք ու հառաչ
Քեզ ըսփոփել չ՛են կարող,
Այլ վեհ ճակատ քրտնաշող
Ի՛ արյունաբուխ կող ու լանջ։

Մոխիր հազած, արյուն ծըծած սև հողե՜ր,
Ուր կը տիրեն սոսկում, տըխուր հիշատակք,
Ալ ծոցեղ թռեր են հուսո քաղցր հրեշտակք
Եվ արյունոտ դափնի մ՛անգամ չ՛են թողեր․․․։
Սև շղթաներ եղան ինծի խանձարուր,
Մըթության մեջ սըրտիս վըրա հսկեց սուր,
Միթե Հա՞յ եմ՝ մինչդեռ չ՛ես իմս, Հայաստա՛ն.
Եվ հոյակապ, վես կոթողներդ պատվանդան

Օտարաց, զահդ՝ հիշատակ,
Եվ ճակատըդ կրես պըսակ
Արդ փըշահյուս, սև նոճի․․․
Ալ չըկա՜ վառ թագդ առջի,
Որուն ականց տեղ անգին՝
Դառնաթախիծ մըտածմանց
Քրտունքներ սառ՝ քար կտրած՝
Կնճռոտ ճակատդ պճնեցին։

Երբոր տեսավ արյունլըրվա վարդին ծոց՝
Վարդատարփիկ բուլբուլն դողով թռչեցավ,
Սուզին փափկիկ թևքն արցունքով թրջեցավ՝
Սիրատրոփ լանջք կուսից տեսավ երբ սրախոց․․․
Լըռեցին քնար, հանբույր, գեղգեղ և մրմունջ,
Հրաժե՜շտ տիրեց… և սիրակաթ շուրթեր մունջ
Համբուրեցին սև հողեր, ժայռ և ալիք,
Բույլ բույլ, բյուր բյուր ոգիք թըռան տրտմալիք.

Մայաց մուսայք դողահար՝
Թողուցին պսակ և քընար.

Դաշտեր, ձորեր և սարեր,
Ալիք, ժայռեր և սառեր,
Հե՛զ հայրենիք Հայաստա՛ն,
Ըզքե՛զ, ըզքե՛զ ողբացին,
Որ ուրացողք քեզ բացին
Բյուր բյուր՝ սև սև գերեզման։

Հայն էր, որ թագըդ գըլորեց փայլարձակ,
Եվ ալևոր ճակտիդ բարդեց սև ամպեր,
Հետո վայեց, երբ գերեզման կըշտապեր,
Այլ շնչասպառ էր՝ չ՚ուներ ձեռքը կայծակ,
Որ այն ամպերն փոթորկաբեր փարատեր,
Եվ հայրենիքն շղթաներե ազատեր.
Նոճյաց խորքը մահվան շունչը սոսափեց,
Սոսկմամբ ցնորած Հայն իր երկրեն խուսափեց.

Թողուց ավեր և արյուն,
Թաղեց հոն փառք և ավյուն.
Արդ կը տեսնե բոթաբեր
Ներկայն՝ ճիգ մը չը թափեր,
Հայաստա՛ն, քեզ փրկելու,
Անզգա դարձած դարե դար՝
Չը հիշեր քեզ, չը փութար
Քեզ անձկանոք գրկելու։
1868

ՏՐՏՈՒՆՋՔ

Է՛, մնաք բարով, Աստված և արև,

Որ կը պըլպըլաք իմ հոգվույս վերև . . .

Աստղ մ՚ալ ես կերթամ հավելուլ երկնից,

Աստղերն ի՞նչ են որ, եթե ո՛չ անբիծ

Եվ թըշվառ հոգվոց անեծք ողբազին,

Որք թըռին այրել ճակատն երկնքին.

Այլ այն Աստուծույն՝ շանթերո՛ւ արմատ՝

Հավելուն զենքերն ու զարդերն հըրատ…

Այլ, ո՜հ, ի՞նչ կըսեմ․․․ շանթահարէ՛ զ՛իս,
Աստվա՜ծ, խոկն հըսկա փշրէ հյուլեիս,
Որ ժպըրիհ ձգտիլ, սուզիլ խորն երկնի,
Ելնել աստղերու սանդուղքն ահալի․․․
Ողջո՜ւյն քեզ, Աստվա՛ծ դողդոջ էակին,
Շողին, փըթիթին, ալվույն ու վանկին,
Դոլ որ ճակտիս վարդն և բոցն աչերուս
Խլեցիր թրթռումս շրթանց, թռիչն հոգվույս,
Ամպ տըվիր աչացս, հեք տըվիր սրտիս,
Ըսիր մահվան դուռն ինձ պիտի ժպտիս,
Անշուշտ ինձ կյանք մը կազմած ես ետքի,
Կյանք մ՛անհուն շողի, բույրի, աղոթքի.
Իսկ թե կորնչի պիտի իմ հուսկ շունչ
Հոս մառախուղի մեջ համր անշըշունջ,
Այժմեն թո՛ղ որ շանթ մ՚ըլլամ դալկահար,
Պլլըվիմ անվանդ մըռընչեմ անդադար,
Թող անեծք մ՛ըլլամ ու կողըդ խըրիմ,
Թող հորջորջեմ քեզ. «Աստված ոխերիմ»:
Ո՜հ, կը դողդոջե՜մ, դժգույն եմ, դժգո՜ւյն,
Փըրփըրի ներսըս դըժոխքի մ՚հանգույն․․․
Հառաչ մ՛եմ հեծող նոճերու մեջ սև,
Թափելու մոտ չոր աշնան մեկ տերև․․․
Ո՜հ, կայծ տրվեք ինձ, կա՛յծ տրվեք, ապրի՜մ...
Ի՜նչ, երազե վերջ գըրկել ցուրտ շիրի՜մ․․․
Այս ճակատագիրն ի՜նչ սև է, Աստվա՛ծ,

Արդյոք դամբանի մրուրո՞վ է գծված․․․

Ո՜հ, տըվե՛ք հոգվույս կրակի մի կաթիլ,

Սիրե՜լ կուզեմ դեռ ՛վ ապրիլ ու ապրի՜լ․

Երկնքի աստղե՛ր, հոգվույս մեջ ընկե՛ք,

Կա՛յծ տըվեք, կյա՛նք՝ ձեր սիրահարին հեք։

Գարունն ո՛չ մեկ վարդ ճակտիս դալկահար,

Ո՛չ երկնի շողերն ժըպիտ մ՛ինձ չեն տար։

Գիշերն միշտ դազաղս, աստղերը՝ ջահեր,

Լուսինն հար կուլա, խուզարկե վըհեր։

Կըլլան մարդիկ, որ լացող մը չունին,

Անոր համար նա դըրավ այդ լուսին․

Եվ մահամերձն ալ կուզե երկու բան,

Նախ՝ կյա՛նքը, վերջը՝ լացող մ՛իր վըրան։

Ի զո՜ւր գըրեցին աստղերն ինծի «սե՜ր»,

Եվ ի զո՜ւր ուսուց բուլբուլն ինձ «սիրել»,

Ի զո՜ւր սյուքեր «սե՜ր» ինձ ներշնչեցին,

Եվ զիս նորատի ցուցուց ջինջ ալին,

Ի զո՜ւր թավուտքներ լըռեցին իմ շուրջ,

Գաղտնապահ տերևք չառին երբե՛ք շունչ,

Որ չը խըռովին երազքըս վըսեմ,

Թույլ տըվին, որ միշտ ըզնե երազեմ,

Եվ ի զո՜ւր ծաղկունք՝ փըթիթնե՜ր գարնան,

Միշտ խնկարկեցին խոկմանցըս խորան․․․

Ո՜հ, նոքա ամենքը զ՛իս ծաղրեր են․․․

Աստուծո ծաղրն է աշխարհին ալ արդեն․․․

1871